

KIVINIEMI KUUSIKYMPPIENEN

Tuusulan kirkonkylän ikivanhalla tontilla Ali-Kotun talon alla olevassa asunnossaan on äskettäin täyttänyt kuusikymmentä vuotta nimistöntutkimuksen professori Eero Kiviniemi. Hän on järjestyksessä toinen tieteenalansa ainoan oppituolin haltija Suomessa. Edeltäjä Viljo Nissilä lukuisine teoksineen pani alulle modernin onomastiikan maassamme.

Eero Kiviniemen toiminnasta opettajana, hallintomiehenä, Suomen nimistötieteellisen akatemian täysjäsenenä, vitsien kertojana ja lentopalloilijana olisi paljon mielenkiintoista kerrottavaa, mutta sen tehkööt asioita paremmin tuntevat. Keskityn

selostamaan hänen sekä kansallista että kansainvälistä tieteellistä työtään.

1960-luvulla Kiviniemi sai perusteellisen ja tarkan kielitieteellisen koulutuksen Helsingin yliopistossa. Pro gradu -työn (1962), lisensiaatintyön (1968) ja väitöskirjan (1971) aihe »Suomen partisiippinimistöä» oli niin antoisa, että se kaivoi Kiviniemen sisästä siellä uinuneet tiedemiehen lahjat. Erittäin perusteellisen ja aikaa vieneen arkistoaherruksen tuloksena kertyi aineisto, josta nuori tutkija loi mielestäni tähän asti parhaan suomalaisen nimistöväitöskirjan, joka arvioijan Valdek Pallin mielestä oli »oma teostuse ja metodi poollest järgneva-

tele tüübiuurimustele eeskujuks sobiv». Teoksen teoreettinen anti on oivallus nimimallien suuresta merkityksestä paikannimistössä. Kirjaa on pidettävä asutushistoriallisen nimistöntutkimuksen perusteoksena Suomessa. Eero Kiviniemi osoitti muun muassa, kuinka *Kolisevat*, *Korisevat*, *Tyri-sevät* ja *Törisevät* erämiesten ja asuttajien päihin uppoutuneina nimimalleina siirtyivät virtaavien paikkojen nimiksi eri osiin maataamme. Kirjaa laatiessaan tekijä sai laajat tiedot mm. paikallishistorian ja arkeologian alalta. Poikkitieteellinen »Suomen partisiippinimistöä» ulottaa vaikutuksensa pitkälle kielitieteen rajojen ulkopuolelle ja osoittaa kiistatta onomastiikan arvon asutushistorian tutkimuksessa.

Asutushistoriallista nimistöntutkimusta, jonka perusajatuksena oli nimimalliteoria, on Eero Kiviniemi myöhemminkin harjoittanut. Lyhyempiä tutkimuksia tältä alalta olivat selvitykset *Palanne-* (1972) ja *Pönk(k)ä-* (1978) nimistä sekä eräät yleisluontoiset usein esitelminä olleet kirjoitukset kuten »Paikannimistöistä asutushistoriallisen tutkimuksen lähdeaineistona» (1978), »Nimistö Suomen esihistorian tutkimuksen aineistona» (1980) ja »Paikannimiä asutushistoriallisessa palapelissä» (1985). Parikymmentä vuotta sitten oli tavallista, että nimistöntutkijat (s. o. Viljo Nissilä) esiintyivät kirjoittajina paikallishistorioissa. Nykytutkijoista alalla on lähinnä vain Jouko Vahtola. Eero Kiviniemi on tietääkseni ollut mukana vain kerran, laajahkossa tutkimuksessaan »Rautalammin varhaishistoriaa paikannimistön näkökulmasta» (1985).

Yksi Kiviniemen pääteoksista »Väärät vedet. Tutkimus mallien osuudesta nimenmuodostuksessa» (1977) jatkaa samaa linjaa kuin väitöskirja, mutta materiaalina ovat muodoltaan käyrien järvien nimet. Tekijä suoritti valtavan työn tutkiessaan peruskartalta kaikki Suomen järvet. Hän saattoi yl-

peänä ilmoittaa olevansa ainoa joka tietää, kuinka monta järveä Suomessa on, sillä kukaan ei ollut tosiaankaan laskenut niitä ennen häntä. »Väärät vedet» varmisti lopullisesti väitöskirjassa saavutetut tulokset. Kaikenlaiset nimet voivat valmiina malleina siirtyä väestön mukana erämaihin ja uudisasutusalueille. Tällä tiedolla on suuri merkitys nimistöön pohjautuvalle asutushistorian tutkimukselle, jota erityisesti Suomessa voidaan menestyksellä harjoittaa. Kirjan lopussa tekijä ehdottaakin kieli- ja kulttuurihistorian kannalta tärkeitä perusnimistömme kartoitusta.

Väitöskirjaansa tehdessä Eero Kiviniemi joutui nimateorian kanssa kasvotusten. Asiat olivat lisäksi selvästi esillä Viljo Nissilän ja Kurt Zilliacuksen nimien rakennetta ja ryhmittelyä käsittelevissä teoksissa. Mutta paljon oli vielä yleisiä tärkeitä selvittämättömiä perusasioita. Tähän työhön Eero Kiviniemi selkeine ajatuksineen ja laajoine perustietoineen oli paras mahdollinen. On tietenkin selvää, että vuorovaikutusta ja palautetta tarvitaan. Ulkomaalaisista tutkijoista tšekki Rudolf Šramekilta Kiviniemi löysi samoja onomastisia ideoita. Osallistuminen kansainvälisiin konferensseihin, kotimaisten tutkijoiden kanssa tehty yhteistyö sekä Helsingin yliopistossa v. 1975–77 pidetty ns. ATK-seminaari antoivat oivat mahdollisuudet testata teoreettisia oivalluksia. Toimitettuaan v. 1974 yhdessä Kurt Zilliacuksen ja Ritva Liisa Pitkäsen kanssa »Nimistöntutkimuksen terminologian» Kiviniemi kiteytti teokseensa »Paikannimien rakennetyypeistä» (1975) termien määrittelyn perustana olevan aivotyönsä tulokset. Tämä Tuusulan työpajan ohut mutta tiivis teoreettinen perusteos on edelleenkin tuore ja antoisa. Kirja keskittyy perin pohjin muutamiin onomastisiin perusasioihin kuten proprin ja appellatiivin väliin suhteisiin, nimenmuodostustapoihin ja rakennemuutoksiin. Uusia Kiviniemen

»keksimiä» asioita ovat mm. suffiksaatio ja vapaa vaihtelu.

Myöhemmin suomen kielellä julkaistuista nimiteorian alaan kuuluvista lyhyemmistä artikkeleista mainittakoon »Paikannimistö systeeminä» (1978) ja »Paikannimistön maailmankuva ja todellisuus» (1980), jossa Kiviniemi antaa ensiksi kansantajuiset teoreettiset tiedot nimistä (systemaattisuus, mallisidonnaisuus, reviiirit, levikit) ja sitten jälleen ehdottaa nimistökartaston tekoa, joka vihdoinkin aivan äskettäin on saatu alulle.

Kiviniemen uusin paikannimistöä käsittelevä teos on »Perustietoa paikannimistä» (1990), jonka esityönä v. 1987 ilmestyi laajaho esitys »Voidaanko nimeämisperusteet luokitella?». Taustalla on ollut ATK-seminaarissa alkanut työ mahdollisimman käyttökelpoisen luokittelumallin luomiseksi nimiä tietokoneelle tallennettaessa. Keskeinen tavoite oli antaa kuva siitä, millaisia tavallisimmat paikannimemme ovat. Vaikka ne puolitoista miljoonaa Nimiarkiston yleiskokoelman paikannimeä, jotka ovat teoksen perusaineistona, eivät esim. talokohtaisen nimistön alalla olekaan kattavat (maamme tällä vuosisadalla käytettyjen paikannimien lukumäärän arvioin Kiviniemeäkin rohkeammin noin viideksi miljoonaksi), on aineisto luultavasti kuitenkin laajin ja paras elävän nimistön kokoelma maailmassa ja sen pohjalta tehdyt laskelmat ovat kiistattomat. Kirja ei ole suinkaan pelkkää tilastoa tavallisimmista nimistä, vaan kautta linjan sivu sivulta tekijä selittää tuloksia, pohdiskelee ja muovaa teoriaa. Aiempiin sekä tekijän itsensä että muiden tekemiin yleisesityksiin verrattuna »Perustietoa» sisältää niin paljon uusia oivalluksia ja uutta tietoa, että mielestäni paikannimistömme tutkimuksen perussokkeli nyt on laskettu ja voimme siirtyä muuraamaan erilaisia nimiongelmia edustavia elementtejä sen päälle.

Aherrettuaan pari vuosikymmentä paikannimistön parissa Eero Kiviniemi siirtyi 1980-luvulla henkilönnimien, etenkin etunimien tutkijaksi. Jouduttuaan vastaamaan almanakan nimistöstä hänen oli hankittava tarkat tilastotiedot etunimien käytöstä ja siirrettävä ne tietokoneelle. Aineisto avasi erinomaiset mahdollisuudet etunimitutkimuksille. Vuonna 1982 ilmestyi Kiviniemen antroponyyminen pääteos »Rakkaan lapsen monet nimet», joka antaa perustiedot henkilönnimistä yleensä ja erityisesti tunkeutuu uudesta näkökulmasta etunimien maailmaan. Teos on mielestäni paras etunimiä käsittelevä teos ainakin Pohjoismaissa. Sen pääteemaa etunimien suosionvaihtelua valottaa vieläkin tarkemmin näpsäkkä »Iita Linta Maria» (1993), joka on uudemman materiaalin pohjalta tehty ja antaa kiintoisan kuvan siitä, mitä etunimille on tapahtunut kymmenen viime vuoden kuluessa. Suomen kielellä julkaistuista muista samanaiheisista kirjoituksista mainittakoon esimerkillisen hienoja kartoja ja kaavioita sisältävä »Sari ja Sanna» (1989) sekä »Kajahtiko Karjalasta?» (1990), jossa miehennimi *Sulo* saa erityisen ansiokkaan käsittelyn.

Eero Kiviniemi ei ole pelkästään Suomessa tunnettu nimistöntutkija. Hän on runsaan neljännesvuosisadan esiintynyt kansainvälisillä areenoilla esitelmöiden enimmäkseen niistä aiheista, joista on kotimaassaan kirjoittanut. Esitelmät on myöhemmin painettu kongressijulkaisuissa. Myöskin muulla tavoin Kiviniemen kirjoituksia on julkaistu vierailta kielillä. Pohjoismaiden nimistöntutkimusjärjestö NORNA (perustettu 1971) on pitänyt lukuisia kongresseja ja symposioita, joissa Kiviniemi on ollut mukana tuoden esiin modernin suomalaisen onomastiikan saavutuksia.

Ruotsinkielisistä julkaisuista tärkeimmät ovat nimiteorian alaan kuuluvat »Ortnamnens uppkomst i typologiskt perspek-

tiv» (1973), »Om namngivningens sociala bakgrund och systematiska karaktär» (1976), »Om några problem inom personnamnsterminologin i finskan» (1983), »En namnsemantisk kärnfråga: nominalkompositumernas mångtydighet» (1987) ja »Analogisk namngivning och den toponomastiska teorin» (1991). Henkilönnimitutkimuksen alalta mainittakoon vanhaa asiakirjanimistöä käsittelevä »Från Olof Persson till Mats Henriksson» (1980) ja etunimitutkimukset »De vanligaste förnamnen i finska ortnamn» (1986), »Maj-Lis, Majlis och Mari-Ann, Mariann, Marianne. Om bakgrunden till våra dubbelnamn» (1991), »Förnamnet Suvi» (1993).

Kansainvälisen onomastisen organisaation ICOS:in kongresseissa Kiviniemi on edustanut maatamme vuodesta 1972 lähtien. Hänen esitelmänsä on julkaistu saksan kielellä. Ne käsittelevät kielirajan nimistöä: »Erforschung und Resultate, osa esityksestä Der Namenbestand an der finnisch-schwedischen Sprachgrenze» (1977), asutushistoriallista nimistöntutkimusta: »Namenforschung und Siedlungsgeschichte in Finnland» (1981), Suomen nimistöntutkimuksen näköaloja: »Über die gegenwärtigen Perspektiven der finnischen Ortsnamenforschung» (1981), etunimiä: »Die Verwendung der Vornamen im Finnischen» (1985) ja paikannimien leksikaalisia piirteitä: »Die lexikalischen Grundzüge der finnischen Ortsnamen» (1990). Kiviniemen muutakin tuotantoa on painettu saksaksi. »Paikannimien rakennetyypeistä» -teoksen perässä on pitkä saksankielinen referaatti. Kirjasta erinomaiset arvostelut antanut Aino Naert ehdotti jo v. 1977 sitä ruotsinnettavaksi. Aikakauskirjaan »Studia anthroponymica Scandinavica» Kiviniemi v. 1986 kirjoitti laajahkon artikkelin »Vornamen in Finnland 1880–1980» ja saksalaiseen suureen nimistökäsikirjaan »Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik»

v. 1995 Suomen nimistöntutkimuksen tilaa ja historiaa esittelevän yleiskatsauksen. Lopuksi mainittakoon, että »suomalaisen onomastikon Eero Kiviniemen kiintoisia ja tärkeitä tutkimuksia» on englannin kielellä äskettäin esitelty lahjakas ruotsalainen tutkija Stefan Brink artikkelissaan »The onomasticon and the role of analogy in name formation» (Namn och bygd 1996). Vuoden 1997 alussa samaten englanniksi julkaistussa Eero Kiviniemen juhla kirjassa »You name it» kolmestakymmenestä kirjoittajasta puolet on ulkomaalaisia, mikä todistaa hänen globaalien kontaktiensa laajuutta. Samassa kirjassa on myös tarkat tiedot tekijämiehemme tähänastisista julkaisuista.

Paljolti tunnustuksena Eero Kiviniemen kansainvälisestä arvostuksesta Suomi sai v. 1990 järjestettäväkseen kansainvälisen nimistöntutkijain kongressin, jossa suuri osanottajajoukko pääsi konkreettisestikin tutustumaan siihen nimimaisemaan, jolle Eero Kiviniemen monia uusia ideoita sisältävät teokset rakentuvat. Tutkijat saivat nähdä, millaista nimistö todellisuudessa on. Suomen vaihteleva ja monipuolinen luonto, jossa sekä nimenannon kohteet että nimenantajat ja nimeämisprosessi voivat olla vielä selvästi tiedossa, antaa poikkeuksellisen varman taustan nimistön tutkimukselle. Päätelmät voidaan perustaa kokoelmiin, jotka ovat tulos koko maailmassa ainutlaatuisesta elävän nimistön tallennuksesta. Tätä pätevää perusaineistoa käyttäen uskomme parhaaseen ikäänsä päässeen Eero Kiviniemen omine aivoineen tietokoneitensa avustamana jatkossakin tekevän tutkimuksillaan maatamme tunnetuksi. Lämpimät onnentoivotukset Eerolle!■

SAULO KEPSU

Veräjäkallionkatu 10, 02600 Espoo 60